

KÖZMŰVELŐDÉS

Az erdélyi római kath. irodalmi társulat heti közlönye.

Megjelenik minden szombaton. — A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjajukért kapják. — Nemtagok részére előfizetési díj: egészévre 4 fnt, félévre 2 fnt, negyedévre 1 fnt

Ugy a lap szellemi részét illető cikkek, mint az előfizetési pénzek a „Közművelődés” szerkesztőségének Gyulafehérvárra a várba küldendők.

Az emberi nem egységéről.

(Vége)

VII. Reusch szerint a bizonyosság az egy nyelvtörzshöz tartozó népeknek kezdetben való azonosságáról jelentékenyen befoly az emberi nem eredeti egységéről szóló tan megállapítására. Minthogy egy bizonyos fajhoz tartozó nép felcserélhette nyelvét egy egészen más fajhoz tartozó nép nyelvével: nem lehet állítani, hogy az egy nyelvtörzshöz tartozó népek természetrajzilag is ugyanegy fajhoz tartozzanak. — Továbbá ugyan Reusch szerint az egyes önállóknak vélt nyelvek közti különbségek csak alakiak, nem physiologia, hanem lélektani és műveltség történelmi alapon nyugszanak. A nyelvtudomány nem tudja határozottan megállapítani, mi tartozik bizonyos nyelvcsaládban együvé és mi választandó el; még kevésbé hozhat ítéletet a nyelvtörzsek és ezekhez sorolandó embertörzsek viszonyairól. Ha ugyanazon nyelv törzsön belül physiologiailag különbségek találhatók, úgy ily különbségek egy és ugyanazon embertörzsből is előfordulhatnak. Már pedig pl. az indogerman nyelvtörzsön belül ily physiologiai eltérések mutatkoznak, mint a majdnem fekete indutól a fehér németig; nyelvcsereéről továbbá itt szó sem lehet: következőleg az emberek közt, felmerülő physiologiai különbségek léte nem bizonyíthatja azoknak eredeti egységét lehetetlennek. A nyelvtudomány semmi esetre sem tudja bebizonyítani, hogy a mai létező különböző nyelvek több alap és eredeti forrása vezetendők vissza; nem képes megczáfolni a babeli csodás nyelvzavarból keletkezett különféle nyelvek eredetéről szóló sz. írási tant. Midőn tehát az emberi nem egy közös törzspárról való származásának tana nincs ellentétben a physiologiai kutatások és az összehasonlító nyelvtudomány eredményével:

akkor tovább nem lehet feladata e két tudománynak a mózesi elbeszélést bebizonyítani vagy megczáfolni; ez ténykérdése, és csak a történet alapján fejthető meg, de ide vágó történeti kútfő csak a biblia. — Minden egyéb ellenvetés vagy igen gyarló — mint az, hogy czéltani szempontból nem lehetett az emberi nem elszaporodását csak egy emberpárra bízni — vagy könnyen megczáfolható.

Müller M. szerint a fajok és nelvek osztályozásának egészen függetlennek kell lenni egymástól, mert hiszen a történelemből tudjuk, hogy egyik faj elfogadhatja a másiknak nyelvét, és így nyelvére nézve tartozhatik az egyik és fajra nézve egészen más osztályba, úgy annyira, hogy a fajok és nyelvek osztályozását öszhangzásba hozni lehetetlen. Az ó-szövetség geneologicus osztályozásba a vérségi viszonyokra és nem a nyelvek geneologicus osztályozására vonatkozik. »Jó ezt eszünkben tartani, hogy ne csak azoknak tudjunk megfelelni, kik a bibliát folyton oly nyilokkal támadják meg, melyekkel el nem találhatják, — hanem azoknak is, kik oly fegyverekkel védik, melynek forgásához nem értenek, s hogy így elháríthassuk mindazt, mi a nyelvtudományt zavartalan fejlődésében gátolhatná.«¹³⁾ A nyelv, ha egyszer megállapodik, megtartja ugyan az egyéni, alak jelleget, de nem veszi el erejét magasabb fokú nyelvtani alakok termelésére. Így történhetett, hogy azon nyelv, mely most hajlító, előbb ragozó volt, és a mi most ragozó, az eleinte gyökeres volt. Egész boszankodva kel ki Müller azon tudósok ellen, kik mindig azzal állnak elő, hogy a hasonlító nyelvészet már lehetetlenné tette, hogy a nyelvek közös eredetéről beszélni lehessen; ő ezeknek nem ad igazat s a kérdést jól szemügyre

13) Müller M, i. m.

vévén ily alakba öltözteti: »Hogyha azt állítja valaki, hogy a nyelveknek különböző eredeteik voltak akkor be kell bizonyítani annak lehetetlenségét, hogy a nyelveknek egy közös eredete volt.« De ezt még idáig senki be nem bizonyította. »Semmi sem kényszerít bennünket arra, hogy a toráni sémi és árja nyelveknek anyagi elemeire nézve különböző önálló kezdeteket vegyünk fel; sőt lehet még most is kimutatni oly gyököket, melyek különböző változásokkal használatban maradtak mind a három ágbán folyton, legelső különváltásuk óta.«

»Semmi sem kényszerít bennünket, hogy különböző kezdetekkel tegyünk fel a toráni, sémi és árja nyelvek alaki elemeire nézve; és ámbár lehetetlen az árja nyelvtani rendszert a sémiből lezáraztatni, vagy a sémit az árjától, tökéletesen érthető, hogyan keletkeztek a különböző ázsiai és európai nyelvtani rendszerek, akár egyéni befolyások következtében akár a beszédnek folytonos működése közben való kapása és fogyása következtében.« Fogadhatjuk tehát a különböző eredetnek szükségességét és állíthatjuk a közös eredetnek lehetőségét.

Darwin a fajok eredetéről írt könyvében akarva nem akarva tételünk mellett volt. Két igen fontos véleményt hozok fel ezen művére, melyeknek egyike így szól: »... Itt összefolynak a vonalak, visszamennek a geológiai korszakokba, és olyan következtetésekre utalnak, melyek Darwin elmélete szerint elkerülhetetlenek, de alig ha kellemesek. Már a legelső lépés, melyet hátrafelé teszünk, a szerecsent és hattentottát vérrokonainkká teszi; nem mondom, hogy eszünk vagy az irás ennek ellene szólanának, de szólhat büszkeségünk. — A másik pedig így hangzik: »Egy jó hatása már nyilvános, az hogy az emberi nemek többségének védőivel beláttatja alapjuknak kettős ingatagságát. Ha megengedik, hogy az ember fajok egy nemből valók, elvárhatjuk az ebből való következményt is, hogy t. i. egy az eredetők. A kik megengedik, hogy egy nemből valók az ember fajok, azoknak azt is meg kell engedniök, hogy erősen kifejezett és állandó fajtákra oszlottak; viszont azok, kik több vagy számos embernemet vallanak, alig állítják, hogy az ilyen nemek a szónak közönséges értelmében eredetiek és természet feletiek voltak.« (Asa Grey).

A kik pedig Burmeisterrel állítják, hogy egy higgadt megfigyelő sem gondolt volna arra, hogy az egész emberiséget egy pártól száraztassa, ha a Mózes-féle hagyományok nem tanítanak, azok gon-

doljanak arra, hogy ezen tan a mennyire természetes, ép annyira megegyezik az ember gondolkodás törvényeivel, és nem volt nép a földön, mely ide vonatkozó hagyományyal ne birt volna. »Ha tehát a Mózes-féle iratok szerzőjét a természettudomány ítélőszéke megfosztja is az isteni sugalatra tartott igényeitől, joggal követelheti legalább a »higgadt figyelő« szerény címét, és ha talán be lehet bizonyítani, hogy az emberi nemnek természetes egységeről való fogalmában tévedett, ebben a tévedésben osztoznak vele, egyéb higgadt nyomozók, mint Humboldt, Bunsen, Prichárd és Owen.«¹⁴⁾ Hunfalvy megtette észrevételeit Müller nyelvtudományi felolvasásaiért és a többek között így nyilatkozik: »Mi a nyelvek kész mivoltát ismerjük csak; azt, vajjon mindnyájan egy közös kezdetből, vagy több külön kezdetből fejlődtek; nem tudjuk, de vitatni lehet egyiket, másikat is.

Müller a közös kezdetre hajlik, a mit mi is elfogadhatunk, mert vele ugyanoda érünk, hová a külön kezdetek elfogadásával érünk.« Mi a nyelvek egységét védjük, nem tartjuk Hunfalvynak ezen közönyös álláspontját, hanem oly fontosságot tulajdonítunk e nyelvegységnek, minőt munkámban feltüntetni iparkodtam,

Br. Dipauli követ beszéde, melyet a bécsi birodalmi gyűlésen 1881. május 13-án tartott.

(Folytatás.)

Nincs időm, miután türelmüket már oly sokáig igénybe vettem, arra, hogy önöket tovább is annak statistikájával feltartóztassam, hogy a modern tanító a modern tanuló mennyiben jön érintkezésbe a büntető-törvénnyel.

Csak egy néhány példát engedjenek nekem idézni; ez adatokat a napi sajtóból kell nyújtani; mert a nyilvános, kivált hivatalos statistika arról igen keveset nyújt. —

Amint a hivatalos közlönyben közhírré tétetett: Cisleithaniában többnyire iskolás leányokon elkövetett erkölcsatlenség miatt megbüntettetett az 1878-ki évben; 17, 1879: 17, 1880: 22 tanító. —

Én csak az egy osztrák iskolai lapból, a magyar érdemes „christlich-paedagogische Blätter“-ből a következő a tanuló ifjuság által elkövetett bűntényeknek lajstromát veszem át; az természetesen hiányos, mivel az általam idézett lap csak Bécsset és alsó Ausztriát tartja szem előtt és csak rendkívüli, különös feltűnést keltő esetekben veszi tekintetbe a birodalom e

14) Müller M. i. m.

felének más tartományait is; e lajstrom, továbbá azért is hiányos, mivel nem hivatalos adatokon, hanem csak a napi sajtóból gyűjtött jegyzeteken alapul. Tehát az az ifjúsági bűntényeknek csak kis töredékét tüntettek fel.

Az 1878, 1879 és 1880-ki években a következő, ifjúsági és tanuló körök által elkövetett bűntények vannak föl jegyezve és pedig: 10 ifjúsági tolvajbanda, melyeknek némelyike 22 főből állott; 15 lopási eset, melyek közt van 11-éves fiak által elkövetett betörési lopás; 24 gyilkosság, ezek közt egy néhány 11- és 12 éves fiak által elkövetve, és három apagyilkosság; öt gyújtogatás; ezek közt egyik 16 éves ifju által elkövetve.

Nem akarom ily felszámítások által önöket gyötörni; csak engedjék meg egy példát felhoznom, mely az a fiatalság elvetemültségének valódi mintája. Egy fiatal legény Alsó-Austriában — a helységet nem akarom megnevezni — gyújtogatott és ez nem jelentéktelen kárt okozott. Azután amaz különféle lakosoknak fenyegető leveleket irt, továbbá gunyleveleket ő Felsége felől, s ezeket a csendőrséghez, sőt a külügyi minisztériumhoz küldé. És mindezen iratokban az odavaló igen derék plébánosnak kezeirását oly meglepően tudta utánózni, hogy szakértők e levelek szerzőjeül a plébánost kénytelenítettek felismerni. Különféle megjegyzések által ama 16 éves legény a gyanút annyira tudta a plébánosra hárítani, hogy ez egy hónapig zárva tartatott. Csak egy hónap mulva sikerült a valódi tettest felfedezni, a ki még mindig mindent tagadott. Csak kéthavi vizsgálati fogság után vallá be bűntényét és felakasztá magát a börtönben.

Tovább folytatom még e rövid felsorolást: három rabló megátadás, számos sirmegszentségtelenítés, különféle családi eset, nagyobb számú meggyalázás 12 éves fiak által elkövetve; durva erkölcstelenség, többszörű pénzhamisítás, felségsértési vád gymnasiumi tanulók ellen Grätzban, többszöri felségsértések, három nehézes eset a szülők elleni fenyegetés és kegyetlenség-ről, több eset, hogy a vallástanitó az iskolában kiguryoltatott és tettelesen bántalmaztatott, az idegen jószágának nagyszámu megkárosítása, kereszték és válásos képek ellen elkövetett gonoszságok; Prágában 1879-ben egy fiatal communistákból álló banda elfogott, mely bevallotta, hogy a birtokos osztály élete és tulajdona ellen tör.

E lajstrom hiányosságának daczára 59 öngyilkosságot találok tanuló — tanuló — és tanító körökből. Ilyen szerencsétlen tanító hagyatékában a hallhatatlanságban való hitnek írásbeli kigunyolása találtatott; egy tizenhárom éves iskolaköteles leánynál — a helyiséget nem akarom megnevezni — egy a hatóság által kiállított könyvecske találtatott arról, hogy ő mint prostituált személy gyógykezeltetett. Egy tanító öngyilkosságát egy nappal előbb a tanulóknak kihirdette s másnapon az iskolaszobában végrehajtotta azt: egy tanító egy írást hagyott hátra e szavakkal: „testileg és erkölcsileg tönkre vagyok téve, nem akarok tovább

élni;” ismét egy felső osztálybeli tanuló egy czédulát hagyott hátra ezt írva: „nem akarok tovább élni, unom magamat.

Mind olyan tények, melyek mutatják, hogy Ilye báró mily kevéssé ismeri a viszonyokat, midőn nemrég az osztrák urakházában e tételt mondá is: Azon vád, hogy az új iskola a kereszténytelenítést és vallástalanságot előmozdítja tökéletesen alaptalan.

Csak mellékesen akarom említeni, hogy maga Bluntschli is a modern tanítókat az anarchia (fejtelenség) és fölbomlás segédpapjának nevezi.

Halljuk most csak röviden magukat a tanító urakat, hogy mikép mutatják be magukat a tanító gyűléseken — hisz arra valók a tanítógyűlések — és pedig az osztrák és német tanítógyűléseken is, mert ezeknél is az osztrák tanítói rend küldötték által képviselve van. Halljuk tehát őket. kiket meg maga Thiers is már 40.000 ellenplébánosnak nevezett.

„Alaposan kell tartani — így kiált fel egyike ezen modern tanítóknak — „ezen fontos a tanulóknak, tudni, hogy a tölgyfa szálcainak száma szerint hová tartozik, de igen is fontos a tanulóknak tudni, hogy terebélye alatt talán egykor az üldözött eretneknek „dies irae“-je „rémesen hangzott el a sötét éjben“. Hogy ilyen alaposágon szert tegyenek, azért a tanítóknak a tanítógyűlésekben első követelése az: Hogy véget kell vetni nemcsak a papi, hanem minden helyi iskolafelügyeletnek!

A szülők tehát legyenek az iskola'kényszer által megkötve, de a tanító teljes szabadsággal birjon a büntető és oktatás jogban ellenőrzés és felügyelet nélkül.

Egy további követelménye a modern tanítótestületnek az ugynevezett „paedagogiai Vallástanítás.“ Mit értenek alatta az urak? Az egyik az ősi kereszténységet, a másik az ultramontánizmus és az evangelikus orthodoxia mérges fogainak kihuzását, egy harmadik mindazon dolgoknak a vallásoktatásból való kiválasztását, melyeket nem lehet bebizonyítani, mint: az Isten léte, a lélek halhatatlansága; igen, egyik ezen tanítók közül olyannyira vetemedett, hogy a kereszténységnek elbaromító befolyásáról beszélt.

Különös az, hogy ezen vallásellenes törekvések ellen a tanítói gyűléseken általában senki sem tiltakozott; csak a 23-kán schweizi és hamburgi, és 24-ikén tartott német tanítói gyűlésen tiltakozott egy-egy hang, és ez egy hang mindkét esetben egy izraelitá-é vala az ő zsidóiskolainak érdekében.

Egy bécsi polgári iskolaigazgatója, ki később tartományi iskolatanácsossá mozdítottatott elé, a klagenfurfi általános tanítói gyűlésen nagy tetszés-nyilvánítás mellett a következő indítványt tette: „Tekintettel, hogy a felekezeti vallásoktatás dogmákra támaszkodik, melyeknek tartalma gyakran a természettudományokkal, valamint a mindennapi élet gyakorlati követelményeivel is a legélesebb ellentétben áll, az ötödik általános tanítógyűlés nevelési okokból minden felekezeti vallástanításnak ellenére van. És ez Austriában történt.

A műveltséget illetőleg is a modern tanító oly dühbe jött, hogy még a gymnasiumok s ezeknek class. nyelve kiváltságai ellen is mint „a népiskolai ügy ki-fejlesztésének akadályá ellen“ kikelt.

Azonban a sok tudós — gyermekekről nem is szólva — a tanítókra nézve is, hogy mennyit ér, és e férges tudomány — mint azt egy német szabadelvű tanközlöny nevezi — mily kevésbé alkalmas arra, hogy a tanítónak az alapos tudomány szilárd alapját és szilárd ismereteket nyujtsa, mindenki tudja, a kinek a tanítóval nemcsak a zöld asztalnál, hanem a helyszinén is dolga van. A sok fától többé nem látszik az erdő és a sok tudástól a gyermek többé sem írni sem olvasni nem tanul.

(Folyt. köv.)

Kinyilatkoztatás és hitregészet.

I. Apolló mint Mózes és a Messiás.

(Vége.)

Apollónak a baljában lant vala; — a Messiásról is tudjuk, hogy az a gyönyörű öszhangzat, mely az anyagi és szellemi világban valaha létezett és létezni fog, mindig az Isten örök Igéjétől eredett, aki csak mondá és minden meglett, parancsolá és minden elé-állott.

Az Apolló lábai alatt látható sokfejű sárkány magát az ördögöt jelöli, akinek maga az Apolló által is jelölt Messiás töré meg fejét.²⁸⁾

Az Apolló fején olykor látható — tizenkét drágakövből álló — korona is a Messiásra és az ő anyára utal, az eme szavai szerént: „Nagy tünemény láttaték az égen, egy asszony a Naptól körülveve, kinek lábai alatt van a hold, és fején tizenkét csilagból álló korona.“²⁹⁾ Másutt pedig: „Egy fehér ló jelenék meg előttem, és a rajtaülőknek kézive vala, kinek koszorut is adának, ki mint diadalmas indula, hogy ismét győzedelmeskedjék.“³⁰⁾ — Az Apolló mellett látható holló, vagy sas — mint Isten madara — a Messiás valóságos istenségét jelöli. A kilencz muzsa pedig a kilencz anyagi karok helyett szerepel, akiket areopagita szent Dénes ily renddel sorol elő: kerubok, szeráfok, trónok, uraságok, erősségek, hatalmaságok, fejedelemségek, arkangyalok és angyalok: kik ha az Apolló lábai alatt játszadoztak, az annyit tesz, hogy az a Atya mindeneket, és így az angyalokat is, a Messiás lábai alá vetett; amiért ő méltán neveztetik a muzsák fejedelmének.

Mily sokat jelentenek továbbá azon szavak is, melyek szerént a castiliai bűvös forrás is azon hegyből fakadt, amelyen Apolló a sárkányt elejtette és lábai alá vetette. — E titkoserejű, csudálatos forrás az örök üdvnek a Golgotha bércein fakasztott kiapadhatlan forrását is jelöli, melyből aki iszik, meg nem szomjuhozik mindörökké.³¹⁾

Néhol Apollót egy fára támaszkodva lehet látni, mely körül egy iszonyu kigyó tekerződik: — mi a világ büneiért a kereszt kinfáján elvérző s halála által a halált és ördögöt meggyőző Messiasra emlékeztet.³²⁾ Innen van, hogy a fölfeszített Megváltó keresztje tövében még ma is többnyire egy kigyó, a régi sárkány vagyis ördög rajzoltatik.

Az sem épen ritkaság, hogy az Apolló feje buza-kalászokkal koszoruzva rajzoltatott: mi a buza-kenyér és a bor szín alatt magát az oltáriszentség lelkünk eledelére és a világ végeik szüntelen megnyitandó áldozat hátrahagyó Messiasra utal, mint ezt is több szent képeink igazolják.³³⁾

Apolló néha-néha jobb kezében mennykővet tartva is rajzoltatott;³⁴⁾ — mi a koronás költő eme Messiasra célzó szavait jutatta eszünkbe: „Dörgött az egékből az Ur, és a Fölséges hallatá szavát, jégeső és tüzes szenek ömlének; kibocsátá nyilait . . . s a sok villámokat sebesen hajgála“ stb.³⁵⁾

Másutt — főkép az assyriaknál — Apollónak vagy dárdája fölött egy kis szobrocska szokott volt rajzoltatni, mely Victoriát (a győzelmet) ábrázolta.³⁶⁾ — A Messiásról is olvassuk, hogy: „Győzött az országn Jüda nemzetéből, a Dávid sarjadéka.“³⁷⁾ És ismét: „Ő megfosztván a fejedelemségeket és hatalmasságokat fegyveröktől, nyilván körülhordozá őket, önnön ereje által győzedelmeskedvén rajtuk.“³⁸⁾

Az eddigiekben inkább azt fejtegettük, hogy Apolló a Messiást képviselte; most tehát még azt fogjuk röviden elmondani, ami Apollót mint Mózes helyettesítőjét tünteti föl. És itt jónak látom Huetius püspököt követni, aki maga is elismeri, hogy Bacchus tulajdonképen azonegy személy volt Apollóval, és így a Bacchus tengerbevetetését ő is azonegynek tartja a Bacchus és Apolló alatt rejlt Mózes vízbevetetésével. Szerént, ha Apolló a Jupiter fiának lenni mondatik; az azért van, mert a szentírásban is a jök — mit Mózesről is el kell ismernünk — Isten fiainak neveztetnek. — Apolló Libyában született volt: Mózes szintén a Lybiával határos Egyiptomban. Az Apolló apjának Jupiter Amonnak szarvai voltak: Mózes is szarvakkal birni láttatott, midőn a sinai hegyről lejött vala. — Apolló Arabiában oktatatott; Mózes is ott. — Apolló a r a n y h a j u n a k-Auricomusnak is neveztetett: ez arra mutat, hogy a Mózes arczája is az isteni dicsőség fényességétől tündökölt mint az arany.³⁹⁾ — Apolló a jövendölés istene volt; Mózes is a proféták egyike vala. Apollónak tizenkét sugárból álló korona vala a fején: a Mózes feje is tündöklött mint a nap az isteni fényugaraktól. — Apollót a tánczoló muzsák környezték: Mózes a verestengereni szerencsés átmenet után a tánczoló izraeliták. Apolló a Parnassus hegy két

26) Borioni Collect. ant. Roman. p. 23. tab. 31. 27) Ugyanott. 28) Macrob. Saturn. l. 1. c. 230. 29) Psalm. 17. 30) Macrob. Sat. l. 1. c. 17. 31) Apocalyps. 5. 5. 32) Coloss. 2. 15. 33) Phurnut. De Natura Deocr. c. 32.

22) Apocalyps 12. Genes. 3. 15. 23) Apocal. 12. 1. 24) Apocal. 6. 2. (25) Joan 4.

csuca között ült: Mózes pedig ugyanazon hegy két nevezetes csuca-, a Horeb és Sinai között. -- Apolló Delphiben egy oszlop által ábrázoltatott: ez a Mózes fényes felhő- és tűzoszlopára látszik czélozni. Apolló gyilkosság miatt vala kénytelen odahagyni hazáját és őrizni az Admetus barmait; Mózes is egyiptomi benszülöttnek a meggyilkolása miatt távozik el Egyiptomból a Mádián földére, ahol 40 évig a Jethró pap juhait legelteté.³⁴⁾

Már ha mindazt összeveszszük, amit edeig Apollóról mondottunk: eléggé indokolva leend azon nézetem, melynélfogva én a pogány hitregészet Apollóját, a Mózes és a Messiás képviselőjének valék bátor nevezni.

T Á R C S A.

Csik vészes napjaiból

(Történeti beszély).

(Vége.)

A nép ezalatt mindenfelől összesereglett. Jelen volt a falsu és környékbeli lakosok mindenike, kivétel nélkül. A betegek és gyermekek a kolostor szobáiban és folyosóján lettek elhelyezve. A fegyveresek csapatokint felállítva, a nép ólombotokkal, kaszákkal, kapákkal felszerelve, az asszonyok fejéit a szokásos főkötő helyett férjeik és fivéreik kalapja fődé.

Most megkondul a templom öreg harangja s a nép mint egy jeladásra lecsendesül. Siri csend honolt a téren, midőn a szerzetes érczes, messze elható hangján így kezdett szólani.

„A tett órája elérkezett. Itt van ama percz, mely halált vagy szabadságot lesz hozandó; halált és szolgálót, ha gyávák leszünk; dicsőséget és szabadságot, ha őseink vitézségét követni s az ősi székely becsületet fentartani iparkodunk. Ne féljete! a Szűz Anya nem veszi el hatalmas pártfogását tőlünk. Itt lesznek nemsokára a tatárok; ne rémüljete el a nagy tömeg láttára, szolganép az, melyet a korbács és rablásvágy hajt, da a mely, ha nem várt ellenállásra talál, gyáva és félenk. Ti pedig hazatokért, gyermekeitekért és életeitekért küzdöttök. E tudat hassa át kebleinket. Győzelem vagy halál legyen a jelszó.“

„Győzelem vagy halál!“ hangzott ezer meg ezer ajkról. „Igen győzelem vagy halál!“ És egyszerre eltűnt a félelem, kimondhatlan lelkesedés hatotta át a kebleket. Sietve tolongott a nép a kijelölt hely felé, a kis Somlyó aljára ott várandó be az ellent. És nemsokára meggyult a hegytetőn a vészjel, mely a tatárok közelgését jelzé, mire a vezetők csatarendbe állíták a népet: legelső sorba a harczképes férfiakat a deáksággal, hátulsó sorban a férfialapot viselő nőket, mi a távolból egy hatalmas sereg képét tára a szemlélő elé.

Ott állott a hazáért és hitért halálra szánt sereg. Siri csend uralgott a téren, csak az ajkak rebegetek imát. Messziről hallható lön a tatár lovak dőbörgése. Most egyszerre eltűnt a tatár tábor, de ugyanazon pillanatban feltűnt a székely sereg előtti magaslaton Niles fraterével magasan tartván sz. Mária kegyszobrát. A székely nép e pillanatban messze visszhangzó „Jézus, Mária segíts!“ kiáltást hallatott, mire zugni kezdettek a templom harangjai, peregni a sereg mögötti dobok, dördülni a közeli toronyból a fegyverek, szólani a klastrom falairól az ágyuk s a nép csatadalt zengedezve a tatárookra rohant.

„Árulás, árulás!“ hangzott a tatár khán szava s első volt, ki megfordítá lovát s vágatni kezdett visszafelé. A tatár sereget, mely ellenállást nem remélvén, egész biztonsággal tört előre a hegyalján felállított és messziről hatalmas seregnek látszó székely nép szemlélete, az iszonyu rivalgás és lárma, dobpergés, fegyverek és ágyuk dörrenése szörnyű zavarba hozta, s a khán példáját követve az egész tábor megfordítá lovait és eszeveszett futásnak eredt. A vérszemre kapott székelyek utánok iramlottak vágva, ölve, kit utolérhettek. A tatárok egy része a khánnal kimenekült a gyimesi szoroson. Hiába iparkodott a khán fia a felzavart rendet helyre állítani, parancsának ki sem engedelmeskedett. Kétségbeesetten a foglyok felé tört s azok során keresztül az alkapitány szekeréhez, hol Didacus épen akkor tűzé fel a kopjára a keresztet, mely Ilonák hollétét vala jelzendő.

„Megállj gaz áruló, törbe csaltál, vedd méltó jutalmadat!“ szolt s kardjával irtózatossal csapással kettéhá-Didacus fejét. Egy pillanat alatt Ilona méltó termet s óriási erővel lovára emelvén villámsebeseen Alcsik felé vágatott, merre a tatár zöme is menekült. De már késő volt; Kálnoky, ki türelmetlenül várta a jel feltűnését, észrevette a tatár szándékát, fegyvereseitől követve kétségbeesett nyargalással a tatár nyomában járt. A khán fia észrevette az üldözők közelgését s midőn látta, hogy menekülnie nem lehet, hogy mindjárt utolérhetik, kardját Ilona szíve felé irányozá s e szavakat hangoztatá: „halj meg, ha enyém nem lehetsz, másé se légy“, de mielőtt szándékát kivihette volna, Ilona, kinek sikerült a hosszas ellenállás és vergelődés között a keblébe rejtett tört kivenni markolatig dőfé a tatár szívébe. Irtózatossal kiáltást hallatva elbocsátá a karjai közül Ilonát, ki alétlan dőlt az oda siető Kálnoky karjai közé.

Ki írhatná le amaz örömet, mely a remény fölötti győzelmet követé. Egy csapással megmenekült a hon a daló csorbáktól sok ezer megszabadított testvér örömkönnyei összevegyült a győzők hálaénekével. Ki volt azonban boldogabb, mint Kálnoky, ki szeretett jegyesét oly nagy megpróbáltatá után újból keblére ölhelte.

A szétriasztott tatárok eszeveszetten menekültek Alcsik felé, hol a zsongódi szorosnál a fegyvert ragadott és testvéreik segélyére siető alcsikiak táborá ál-

34) Huet Demonstrat. Evang. Propos. 4. c. 10. §. 6.

lott. Két tűz közé szoritva nagyobb részök levágatott, dus zsákmányoktól megfosztva visszamenekültek Hoszszuaszó felé, de ott Xantus által összegyűjtött sereg állott utjába. Ott esett el a honduló csordáknak legnagyobb része. Elestett azonban a lelkes királybíró is s a nép könyezve szeretett királybírójának sorsán fényes emléket emelt a Fitód melletti hegyen.

Fényes ünnepet ül Csik lakossága. Dicsénekkal zenegedezve vonul be a nagy templomba, hol térdre borulva Mária kegyszobra előtt ad hálát a kivívott győzelemért. Majd a kegyelet adóját rója le közös sirba hantolván a dicső harcban elesetteket. Ide zárandokolt a nép számos éven át virágokkal és koszorúkkal ékesítvén azt. A legszebb koszorút azonban mindig Ilona fűzi, ki mint Kálnokynak boldog hitvese is minden évben elzarándokolt imádkozni a hősökért, de különösen a magát feláldozott Didacus lelkéért.

Lezajlott a dicsőkor, rég örök álmodt alszanak a hősök s bár fényes szobor nem dicsőíti a hős Nizet tetteit, a nép kegyelettel őrzi a „második Kapisztrán” emléket s a történelem feladata azt az utókorban egész dicsőségében megőrizni.

Kisebb közlemények.

— **Egyházi vagyon — állami dotatív.** Vanak, és kimondhatlanul csodálatos, hogy vannak emberek, bárha kevesen, kik bizonyos elemeknek hatalomra jutását ohajjták, sőt azt lehetségök szerint, majd positive, majd meg no-passive előmozdítani törekednek is. Nem azért, mintha ők maguk is át nem látnák azoknak ellenséges érzületét minden iránt a mi egyházi, hanem mert épen ebben vélik feltalálhatni az egyedüli panaceát a kath. érzületnek lethargikus szunyadozásából való fölébresztésére. Amennyiben a hatás — mondják — visszahatást szül. Ezen urolomra jutott elemek — folytatják — azonnal megfosztanak az egyházat vagyonától, melynek zavartalan birtokában a magyarországi catholicismus megbüvölt oroszlánként aluszszó álmat, stüri lealázó nyugalommal a számár rugdalásait — s ebben nincs is kétségünk-és akkor — okoskodnak tovább — kiéhezett tigrisként ébredne új életre, egy hatalmas lökással szétugrasztaná a szemtelenkedőket, s miként hamvaiból föltámadt Phönix megifjodott erejével aranjujei korszakot varázsolna, „e siralom völgyébe.” — No hogy mind eme szép álmak „akkor” válósulnának-e? azt eldönteni nem akkarjuk, ámbár más államok példái eléggé fölvilágosíthatnak ezen kétségünket illetőleg; azt azonban állítjuk, hogy az egyházi vagyon elkobzását, mint természetes szüieménye követné az állami dotatív, mely hogy mily mostoha kézzel szokta felnyitogatni a bőség szarujának nagyon is szűkre tákolt zsilipjeit, annak kellő illusztrációjául álljon itt a következő adat: Belgiumban a lelkész-kedő kath. papság létszáma 1840-ben volt 4327, kik

az államtól a confiscalt egyházi vagyon fejében kaptak évi fizetésül 3.060,705 frankot, azaz fejenként átlag 707 frankot. A jelenlengi létszám 4997, kik 1880-ban kaptak 4.843,970 frankot, tehát fejenként átlag 877 frankot. Negyven év alatt emelkedés csak 17 frank. Egy-egy napra jut tehát 2 frk 40 cent, azaz a mi pénzzámitásunk szerint alig 1 frt. Sőt a belga szabaddóműves kormány még e valóban szolgálai színvonalon álló fizetést is le akarja most szállítani! És nem kevésbbé elszomorító látványt nyujt e tekintetben a lelkészkedő papság helyzete Olasz-Francia- és Németországban sem, és pedig fájdalom egy jobb jövő közeli reménye nélkül. — Et nunc homines intelligite!

— **Az egri egyházmegyei irod. egylet.** f. hó 7-én rendes közgyűlést tartott igen nagy és diszes közönség jelenlétében. — Zsendovics József kanonok egyleti elnök meleg üdvözlő szavak kíséretében a gyűlést megnyitván, nyomban ft. Danielik János püspök ur ő méltósága olvasott föl egy másfél óráig tartó classikus értekezést a középkori államtanról, mely nyomtatásban is meg fog jelenni. Ezután Szmidá Viktor titkár olvassa jelentését az egylet tevékenységéről, kegyelettel emlékezővén meg egyszersmind az egylet elhunyt tagjairól. — Végh Pál pénztárnok jelentése szerint az egylet 188°/₁-ik évi bevétele volt 750 frt 63 kr., kiadása 127 frt-5 kr., maradvány tehát 623 frt 58 kr. könyvkészletben 2500 frt. Ezután a kebli ügyek elintézése következett, melyek végén a volt tisztviselők ft. Danielik János ő méltósága indítványára egyhangulag újból megválasztattak.

— **Jegyzőkönyv.** Az alcik-kászón esperesi kerületnek papsága f. év ápril 28-án Mindszenten tartotta meg tavaszi koronagyűlést ft. Buzás Mihály kerületi alesperes elnöklete alatt. — Jelen voltak: Bardocz István kozmási, Nagy Lajos főesperes, cz. kanonok. — Szentgyörgyi, György Márton menasági, Szőke Endre kiérd. főesperes, mindsenti, Lakatos Kornél Csiksomlyói zárdafőnök, szentléleki helyettes lelkész, Ferenczy Károly szentkirályi, Veress Sándor Szentimrei, Balás Antal szent-simon-csatószezi, Koncz István tusnádi plébános; és Balog Lajos nagykászoni, Pál Antal szentgyörgyi, ifj. Lőrincz Ferencz szentsimon-csatószezi, Lukács Károly tusnádi segédlelkész atyánkfiai. Nem jelenhettek meg: Ferenczy Ignác nagykászoni-hivatalos elfoglaltsága, betegsége miatt pedig Butak Áron k-jakbafalvi plébános és kerületi jegyző atyafiai.

A szokásos előzmények pontos megtartása után a plébánia-épületben összegyűlt kerületi papságot most is mint mindig ilyen alkalommal fennkölt szellemű irány-beszéddel üdvözölte elnök atyánkfia. Többi közt így szólt... Lelkemet ezen ünnepélyes pillanatban több érzelem foglalkoztatja... örvendek, hogy láthatom önöket, uraim! S ezen, ugyhiszem, csodálkozni sem lehet; mert azt mindenikünk önmagán tapasztalta már, hogy a jó emberek viszontlátása minden becsületes kebelre boldogítólag hat... De ha sorainkra

vetem szemeimet, fájdalommal telik el lelkem; mert két derék paptársam nincs többé! A districtusnak kelet és nyugati végszélén két fris sirdomb emelkedik, sirdombjai ezek az életedélén elhalt Tamás Márton (szentléleki pleb. † 1880. dec. 17) és a szép kort élt György György (kászon-ujfalu pleb. † 1881. márc. 29) paptestvéreinknek! Ők hű papjai, valának egyházunknak, derék polgárai a hazának, jó pástorai a rájuk bízott nyájnak s nekünk szeretett ügyfeleink — barátaink. Imádkozzunk értük. Az örök világosság fényeskedjék nekik!

A gyűlés megnyitával az egyházi lapokból általánosan ismert mult ulési jegyzőkönyv felolvasottnak és helyben hagyottnak tekintetett. Felolvasottnak püspök ő nagyméltóságának 3557 sz. a. 1880. december 10-ről kell kegyes leirata, melyben helyeslő tudomást vesz a jegyzőkönyvről.

Tárgysorozat.

I. „A maroskerületi ftdő papságnak f. év ápril 5-én tartott tavaszi gyűléséből keletkezett jegyzőkönyvnek a lapokban közzétett s ezen esperesi hivatallal különlegesen is közlött azon pontja, mely a hazánkban ez idő szerént napi renden levő egyházzellenes kérdésekkel foglalkozik, — részünkről is komoly megvitatása — esetleges csatlakozás, s annak nemcsak a lapok hasábjain való közlése, hanem e fölött a tiltakozás egyik példányának az országgyűlés elnökségéhez is teendő betérjesztése.“

Az e tárgy fölötti hosszabb eszmecsere után azon egységes és szilárdelvi nézetre jutott, miszerint a kerület papsága a maga és azon 30 ezer székeiy kath. hívő és honpolgárnak nevében, kik minket nem csak három évi időtartamra, hanem éltethossziglan lelki vezérékül választattak; kik, reánk, legilletékesebb képviselőikre mindenkor teljes odaadással halgatnak, — ünnepelesen tiltakozunk:

1) A polgári házasságnak hazánkba bárminő alakban való behurcolása ellen mint a mely forrásában vésteljes, alapelveiben hamis és kárhozatos, következményeiben a család, — társadalom — úgy az államnak elkereszténytelenítését öleli fel.

2) Tiltakozunk a heródesi és pilátusi barátságunk azon nyilvánossá vált törekvése ellen, hogy 1879. 40 t. cz. 53 §-sa a Budapesten gyűlésezett egyesült protestans Convent kívánsága szerint módosítsák; s a szülőknek gyermekeik nevelése iránti természetes joga korlátozván, a kötelességét teljesítő papság, amiatt meghurczoltassék.

3) Óvást teszünk a kath. vallás és tanulmányi alapok jelegének birtokjogellenes megváltoztatása s azoknak más mint kath. czélokra való fordítása ellen.

Végül 4.) kijelentjük, hogyha az általunk választandótt képviselők az óvásolt pontok ellen szavaznának, vagy bár hallgatagul is az ellenfélrt veszélyes terveit keresztülvitelében elősegítenék: az esetben önmagukat igen, de minket és hűveinket képviselni azonnal megszűnnének.

II. „Püspök urunk ő excellentiája jegyzőkönyvileg hódolattal megkérendő avégett, hogy az esperesi kerületek koronagyűléseiből fölvevtt jegyzőkönyveknek a „Közművelődés“ czimű lapban való közlését kegyelmesen elrendelni méltóztassék, annál is inkább, minthogy a koronák által megvitatott közérdekű tárgyak csakis ily módon válnak közhasznuakká.“ *)

E pont a felhozott indoknál fogva köztetszésre és elfogadásra talált.

III. „A rendkívüli jubileum alkalmából kibocsátott márc. 28-iki 960 sz. alatti püspöki körlevél a bucsu elnyerésére más egyéb föltételek mellett, két nyilvános körmenetet is előir. Mikor volnának a körmenetek a kiszabott határidőn belől kerületünk plébániáiban megtarthatok“.

A gyűlés abban állapodott meg, hogy az első körmenet tartassék meg — ott, hol 2 templom van — a pléb. területén, ott hol nines, a legközelebbi egyház községben; a 2-ik pedig Szentgyörgyön „Olvasóbucsu“ alkalmával. S hogy a hitélet nagyobb lendületet nyerjen, kívánatosnak tartja a gyűlés, miszerint a körmenetet minden egyes plébániából az illető lelkész vezesse.

IV. „A rokkant papok alapja javára a köröztetett iven alájegyzet pénzmennyiség beadása.“

Kiki a jövedelméhez irányított összeget pontosan befizette. Begyűlt 63 frt. o. é.

V. „Az elemi iskolák ez évi probatét napjainak megbeszélése“.

Mint eddig, úgy ez alkalommal is abban történt megállapodás, hogy az év végi vizsgálatok kezdessenek meg május 20-án s a körülményekhez képest zárassanak be annak végén.

VI. Indítványok. Fiui hódalattal kéressék meg jegyzőkönyvileg ő excellentiája, hogy kegyeskednék — ha lehetséges mielőbb a papi nyugdíj alapszabályainak összeállításáról atyailag gondoskodni.

Több tárgy nem lévén, a gyűlés bezárattott.

Balás Antal,
nyergesen-inneni ker. jegyző.

Irodalom.

— A „12 Röpirat“ antisemitikus folyóiratból, megjelent a X. füzet. Tartalma következő: Van-e a zsidóknak honalkotó képessége? — Államunk és a Judaizmus. — „Szaporodunk!“ — Egy óra Istóczy Győzőnél. — Haví szemle. — A zsidó kérdés a német birodalmi gyűlésen. — A német birodalmi képviselő választások. — A junius 11-iki boroszlói népgyűlés. — Henrici Ernő „Reichs-Heroldja.“ — A semiták gondtalansága és elbizakodottsága. — Gy. Bismarck Vilmos. Az oroszországi zsidóperek. — Az orosz kormány ma-

*) A „Közművelődés“ eddigelé is mindig legörömszebb kész volt segédkezet nyújtani, a jó- és szépnék előmozdítására, miéirt is a különös elrendelésre még ez idáig nem szorult. Szerk.

gatartása, s a nihilismus ellenmérge. — Zsidó kivándorlás Oroszországból. — Románia magatartása; a német, ugyszinté az osztrák és magyar kormányok tétlensége. — A spanyol kormány ajánlata a kivándorló zsidók befolyását illetőleg. E fölött nezetek pro et contra. — A palaestinaik kérdés mai állása. — Antisemitikus irodalmi termékek rövid uton való confiscatioja Ausztriában és a bécsi államügyész, gf. Lamezam ur. A magyarországi képviselő választások. — Istoczy Győzőnek Rumban június 24-én tartott beszéde. — Hangok avidékről. — Nyílt levelek a Szerkesztőhöz. — Egy füzet ára 50 kr.

A napi események köréből.

— Méltóságos Lönhart Ferencz segédpüspök Ur jövő hó elején hivatalos körutat fog tenni több egyházmegyében.

— A Székely czimbalomhangok című költemények gyűjteménye igen csinos kiállításban jelent meg társulatunk kiadásában.

— A „Vezérkönyv“ a jubilaeumi teljes búcsú alkalmából a kath. nép- és ifjuság számára Dr. Tódor József által összeállitva még mindig kapható a szerzőnél Gyulafehérvártt.

— Ntdó Csiszér János lapunk egyik szerkesztőtársa véczkei plebánossá kinevezetvén, f. hó 24-én helyben levő tagtársaitól vett bucsuzása után az estvel vonattal új rendeltetése helyére elutazott. Isten vezérelje, oltalmazza és erősitse buzgó működéseiben. — Szerkesztő társai „Isten veled!“ hangoztatnak utána.

— Figyelmeztetés. A tanulók szabályszerű felvétele és beiratása a gyulafehérvári gymnasiumnál folyó évi szept. 1—3. napjaiban történik meg. Minden tanuló vagy szülői, vagy gondnoka kíséretében tartozik az igazgatónál megjelenni, hogy a fegyelmi és tanulmányi tekintetben szükséges tájékozást a beiratás alkalmával nyerhesse.

Az első osztályba csak oly gyermekek vétetnek föl, kik a 9 évet már betöltötték s 12 évnél nem idősebbek, mely körülményt mindenki keresztelési, illetőleg hiteles születési bizonyítvány alapján köteles igazolni. A fölvétel vizsgálat utján történik, melyre kívántatik, hogy az illető a népiskola negyedik osztályának tananyagában kellő jártassággal birjon.

A pót- és javítóvizsgálatok szept. 3-án tartatnak. E vizsgálatokat csak oly tanulók tehetik le, kik csupán egy jegyet s bizonyítványaikban még van jegyezve, hogy javítóvizsgálatra bocsáttanak, s csak azon inté-

zetnél, melynél megbuktak, illetőleg a vizsgálatot letenni elmuiasztották.

Minden tanuló 5 frt tandíjt s az ifjusági könyvtárra 50 krt o. é., tehát összesen 5 frt 50 krc tartozik beiratás alkalmával előre fizetni.

Éz elszállásolás csak az igazgatóság tudtával és beleegyezésével történhetik. Gyula-Fehérvártt, 1881. aug. 26. Biró Béla, igazgató.

— A csikmegyei általános kath. tanítóegyesület az országos tanítógyűlésre nézve augusztus 2-án tartott rendkívüli közgyűlésében következőleg határozott:

Tekintve, hogy az országos tanítógyűlést elrendeli magas miniszteri intézkedésben a vallásfelekezetekkel, tehát velünk katolikusokkal szemközt is nemcsak igazságosság, de még méltányosság sincs, mert az állami tanítóképzésnek és tanfelügyeletnek tekintélyes számu egyén által való képviseltetéséről gondoskodva van, a kath. és más vallásfelekezetű tanítóképezdek és tanfelügyelők pedig teljesen ignoráltaknak; tekintve, hogy ily módon az összehívott gyűlés nem lesz országos tanítógyűlés, hanem csak az állami tanítók képviselői gyűlése; tekintve, hogy az ily gyűlés épen arra látszik hivatva lenni, hogy oly paedagogiát üzzön, melynek a positiv vallással semmi köze; tekintve végül hogy kath. tanítóegyesületek idáig országszerte szervezve nincsenek, minélfogva arra, hogy az ország összes kath. tanítói egyesületi küldött által magukat képviseltessék, a lehetőség hiányzik: egyesületünk az országos tanítói képviselői gyűlése, melyet a közoktatásügyi minister ur ó exelentiája f. évi aug. 12-re Budapestre összehívni méltoztatott, képviselőt nem választ és nem küld.

— Az Alvidéken történt phylloxera-irtási munkálatokra nézve a következőket írja az „O. É.“: Mihajlovits János, Temes- és Krassómegyék phylloxera területre kinevezett kormánybiztos Fehér-Templomban 12 hold filloxera területén, tavaly a szénkéneggel való irtást alkalmazta és a tapasztalás nyomán reményli, hogy ezzel elejét vette a phylloxera továbbterjedésének. Verseczen pedig, mintegy 300 hold, s így a szénkéneggel való irtás igen nagy költségbe kerülne, három artézi kutat furat, melyek által a szőlőterület inundálni szándékozik oly módon, hogy két lábón felül való magasságban negyven nap és negyven éjen át víz alatt hagyja a szőlőt; az ottani sík terület ezen eljárásra alkalmas. Ezen eljárást jó sikerrel alkalmazták Franciaországban; nálunk Verseczen fogják vele az első kísérletet tenni. Előnye az, hogy a tőkét épen hagyja csak a rovar pusztítja el, és sokkal csekélyebb költséggel jár, mint a szénkénegezés.

Kiadja: Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat. Szerkesztőbizottság. Felelős szerkesztő: BIRÓ BÉLA Szerkesztőtársak. BALOGH IGNÁCZ, CSERNI BÉLA, CSISZÉR JÁNOS, Dr. TÓDOR JÓZSEF.

Nyomatott a püsp. lyc. gyorsajtóján Gyulafehérvártt. (Klüger B.-nál.)